

Dolmuş İçi ve Dışı Nesnelere ve Yazılara Aracılığıyla Kimliğin İfşası

Alim Koray Cengiz*

Özet

Bu çalışmada Serinyol – merkez ilçe Antakya arasında çalışan Serinyol dolmuşları incelenmiş ve dolmuş şoförleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, dolmuşlarda bulunan nesnelere, aksesuarlar ve yazılara maddi kültür çerçevesinde ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler ve şoförlerin gündelik hayatında yer alan maddi kültür nesnelere aracılığıyla kolektif ve bireysel kimliğe ulaşmaya yönelik incelemelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Maddi kültür, Gündelik hayat, Kolektif Kimlik, Bireysel Kimlik, Dolmuş Yazıları.

Revealing the Identity Through the Objects and Words in a Dolmuş (Minibus)

Abstract

In this study, the minibuses (Dolmuş) run between Serinyol and central town Antakya are studied and some interviews have been made with the mini bus drivers. In the frame of the study, the objects, accessories and writings inside and outside the minibuses are evaluated as parts of material culture. Through the information acquired from the dolmuş drivers and material culture instruments related to daily life, it is aimed to identify the collective and individual identity of the drivers.

---

* Ankara Üniversitesi, Sos. Bil.Ens.Sosyal Antropoloji Böl. Doktora Programı Öğrencisi

Keywords: *Material culture, Daily life, Collective identity, Individual identity, Dolmuş writings.*

Giriş

“Bir göz bir göze çok şey anlatır ama bir söz, bir gözü çok ağlatır”. Bu ifade, Antakya kent merkezi ile kent merkezine yaklaşık olarak 20 km mesafede olan Serinyol beldesi hattında çalışan Serinyol dolmuşları kooperatifine bağlı bir dolmuşta yer almaktaydı. Yazı, bilgisayarda yazılmış, daha sonra beyaz kâğıt üzerine çıktısı alınarak renkli raptiyelerle aracın döşemesine yolcuların rahatlıkla görebileceği bir şekilde yerleştirilmişti. Dolmuşun vites kolu üzerinde birçok farklı dolmuşta da görebileceğiniz şekilde siyah renkte bir tespih asılıydı. Ön tarafta sürücü koltuğu ve onun yanındaki koltuk üzerinde yer alan tavan lambasının hemen üzerinde asılı bir vergi levhası vardı. Vergi levhasının hemen üzerinde “Allah Korusun” yazısı, onun hemen altında üç adet kırmızı yıldız ve en alt satırda ise “Maşallah” yazısı yer almaktaydı. Dolmuşun arka tarafında tavanda yer alan havalandırma kapağı üzerine yapıştırılan iki farklı kâğıt bant üzerinde el yazısıyla “ARZALIDIR” ve “DİKKAT ARZALI” ifadeleri dikkat çekiyordu. Aşk ve sevgi sözleri içeren yazıya gösterilen özen, havalandırma kapağı için gösterilmemişti. Vites kolunun üst kısmı ve direksiyon simidinin üzeri kahverengi ahşap görünümlü bir malzeme ile kaplanmıştı. Sürücü tarafında yer alan sol ön kapıda ise italik el yazısıyla yazıldığı görünümü verecek bir şekilde kapı tutamağının üzerinde mavi yazıyla “Bismillahirrahmanirrahim” yazılıydı.

Türkiye’nin İstanbul, Ankara, Eskişehir, Kayseri, Konya ve İzmir gibi raylı sisteme sahip şehirlerinin dışında kalan kentlerinin birçoğunda günlük yaşamda insanlar ulaşım amacıyla dolmuşları daha çok kullanılır. Bu nedenle bu insanlar ulaşım ihtiyacı nedeniyle gün içerisinde en az bir kez

dolmuşa biner ve bu ulaşım aracı hayatların içinde bir parçadır. Bu bağlamda dolmuşla ilgili dilimizde bazı söylemler dahi gelişmiştir: “Dolmuşçu kültürü, dolmuşçu jargonu, dolmuşçu ağzı, dolmuşçu gibi araba kullanmak, dolmuşçu gibi sollamak, dolmuşçu gibi sağa çekmek, dolmuşçu gibi aracı durdurmak, dolmuşçu müziği, vs.”. Tüm bu sayılanlara ek olarak dolmuşların içerisindeki muhtelif yerlerde, aynanın üzerinde, aracın ön camının olduğu boşlukta ve dış yüzeyinde çeşitli aksesuarlar, yazılar, işaretler, çıkartmalar yer alır. Tüm bu belirtilenler o kadar çok ve farklı yeredirler ki bakmadan ya da görmeden edemeyiz. Bu nesnelere ve yazılara bizi teslim alır. Gözlerimiz nesnelere yazılara, yazılardan nesnelere kayar, yolculuk boyunca dolmuş sürücüsünün çalmış olduğu arabesk şarkılar eşliğinde aracın muhtelif yerlerinde bulunan söz ve yazıları okumaya çalışırız. Yolculuk esnasında dışarı bakmaktan sıkıldığımızda araç içerisinde sizi eğlendirecek nesnelere mutlaka vardır. Bu nesnelere ve yazılara genellikle birbirinden bağımsız ve ilintisiz biçimde araç içerisinde konumlandırılırlar. Nesnelere birbirinden bağımsız konumlanması, seçiliş nedenleri, yazıların yazılış amacı bir merak konusudur. Üstelik bir şehirdeki dolmuşlardaki yazılar ve nesnelere bir başka şehirdekilerle de benzerlikler gösterir. Bu tür araç içi ve dışı yazı ve nesnelere bir tür “ulusal dolmuşçu kültürünün” bir parçası mı olduğu sorusunu da akıllara getirir. Bu çalışma, Hatay ili Antakya ilçesi ve kente 22 km mesafede bulunan Serinyol beldesi arasında çalışan dolmuş sürücülerini ile görüşülerek yapılmıştır ve bu nedenle de kapsamı belirtilen ilçe ve görüşülen dolmuş sürücülerini ile sınırlıdır.

Henri Lefebvre (2010:70) modern denilen toplumun piramit şeklindeki yapısının en alttaki düzleme, gündelikliğin geniş tabanına oturduğunu söyler. Lefebvre, günümüz toplumlarındaki kültürel repertuarların içeriğinin gündelik hayattan beslendiğini belirtmektedir. “Bütün, bir kilit taşı (söylem) ve bir taban (gündelik hayat) sayesinde ayakta kalır” (Lefebvre, 2010:199)

derken de toplumu bir arada tutan önemli unsur olarak söylemin ve gündelik hayat içerisinde gizlenen ve yer alan insana ait unsurların okunması gerektiğini ifade etmektedir. Gündelik yaşantımız yine insan eliyle yapılan nesnelere kullanılmasıyla sürdürülür. Woodward (2010:3) nesnelere, insanların karşı karşıya kaldığı, etkileşim kurduğu ve kullandığı maddi şeyler olarak tanımlarken bu nesnelere de maddi kültür olarak telaffuz edildiklerini belirtir. Buna göre maddi kültür öğeleri, insanların nesnelere kullanma şekilleri, insan ilişkilerini düzenleme durumlarına göre yer almaktadır.

Woodward (2007:57), öte yandan göstergebilimsel yaklaşımda maddi kültür çalışmalarında nesnelere olduklarından farklı olarak işaretler şeklinde okunması gerektiğini belirtir ve nesnelere bireylerin, cinsiyetini, sosyal konumunu, bireylerin bağlı olduğu ilişkileri işaret edebildiğini belirtmektedir. Dolmuşların içerisinde ve dışında yer alan sonradan eklenen ve değiştirilen nesnelere ve yazılar birer maddi kültür öğesi olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada dolmuş içerisindeki nesnelere, konumlandırılış şekilleri, temsil ettikleri anlam ve ifadeler maddi kültür çalışmaları kapsamında incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında Antakya - Serinyol hattında çalışan sürücülerle farklı zamanlarda karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Serinyol beldesinde bulunan dolmuş sürücülerinin son durağı olan Serinyol Dolmuşları Kooperatif binası yerleşkesinde ve Antakya kent merkezinde bulunan 'köy garajları' olarak bilinen dolmuşların bekleme yerinde gerçekleştirilmiştir. Dolmuş şoförleri ile birebir bazen de diğer şoförlerin de katılımıyla grup halinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araç içerisinde ve dışında yer alan yazı ve nesnelere maddi kültür öğeleri olarak ele alındığından yukarıda bahsedilmiştir. Attfield (2000:12) maddi kültür öğelerini çalışmanın nesnelere anlamaya ve onun sosyal anlamını ortaya

koymaya yaradığını belirtirken nesnenin ne işe yaradığını bulmak için de içeriğine bakmak gerektiğini vurgular. Burada maddi kültür öğeleri olarak nesnelerin temsiliyetlerine vurgu yapılır. Bu çalışmada da görüşmeler aracılığıyla dolmuşlarda bulunan maddi kültür öğelerinin neleri temsil ettiğinin bulunmasına çalışılmıştır. Dolmuşlarda bulunan yazılar ve nesnelere gibi maddi kültür öğelerinin benzerliği incelenmiştir. Bu benzerlikler aracılığıyla da dolmuş şoförlerinin kolektif kimliği ele alınmıştır. Dolmuşlardaki farklı maddi kültür unsurları da incelenmiştir. Nesnelerin seçilmesi, konumlandırılmaları ve temsil ettikleri unsurlar üzerinden sürücülerin bireysel kimliklerinin ele alınmasına çalışılmıştır.

Bir Meslek Olarak Dolmuş Şoförlüğü ve Kolektif Kimlik

İş sahalarının birçoğunda bireyin çalıştığı belli bir alan veya yer vardır ve yapılan iş de bu sınırları ve kapsamı belli alan içerisinde gerçekleşir. Mesela, bir büroda çalışan kişi zorunlu olmadığı müddetçe iş sahasının sınırları dışına çıkmaz. Gerçekleştirdiği işi büro sınırları içerisinde yapar. Dolmuş şoförlüğü ise diğer mesleklerle karşılaştırıldığında ilgi çekici bir yönü bulunmaktadır. İşyeri dolmuşun sınırları ile sınırlanmakla birlikte işin görüldüğü alan oldukça geniştir. Yani mobil bir çalışma söz konusudur. Büroda çalışan kişi masasının başında işini yaparken dolmuş sürücüsü işini şoför koltuğunun üzerinde şehir içerisinde seyrüsefer yaparak geçirir. Gün içerisinde birçok farklı yerler gören birçok farklı insanlarla karşılaşan şoförlerin ilginç deneyimler yaşadıklarını ve tecrübe ettiklerini de düşünebiliriz. Yapılan iş dış mekanda olmayı gerektirir ve dış mekanda olmak da dışarıda olmak, sokakta olmak demektir. Buna göre sokağın dili, işaretleri de farklı olacaktır.

Haydar : *Bu iş zevkli rezalet. Zaman gelir zevkli olur. Dolar gidersen iyi. Bazen de yolda kapışmak zorunda kalıyorsun.*

Dolmuş şoförleri, işin zorluğundan, stresinden, zamana karşı yarışmaktan, müşterilerle uğraşmaktan şikâyet ederler. Zamana karşı yarışmaktan, diğer dolmuş şoförleri ile rekabet halinde olduklarından vücut yorgunluğundan çok zihnen yorulduklarını belirtirler:

Gökhan K.: *Stresli iş. Akşam gelirim, işim biter, biramı açarım. Evimin yolunu tutarım. Kızım var. Çocuklarımla buluştum mu her şeyi unuturum.*

Woodward (2007:134) sosyologların ve sosyal psikologların kimliğin üç önemli özelliği üzerinde durduklarını belirtir: Kişinin bağlı bulunduğu sosyal grupları ve sosyal sınıf, etnisite veya cinsiyet gibi durumlara bağlı olarak ‘sosyal veya nesnel kimlik’, ‘öznel kimlik’ ve ‘ego kimlik’. Woodward (2007:135), nesnelere ifadesel işlevleri niteliğiyle bireylerin kendilerini bu nesnelere aracılığıyla ya da nesnelere üzerinden iletişime geçebildiklerini belirtirken nesnelere sosyal işlev görme kapasitesine de dikkat çeker ve nesnelere alt kültürel bağları, mesleği, varlığı, bir boş zaman etkinliğine katılımı veya kişinin sosyal statüsünü ifşa ettiğini vurgular.

Nesnelere kullanımını tasarım (design) kelimesi ile karşılayan Attfield (2000:12) tasarımın geniş anlamıyla ‘şeylerin’ bir davranış olarak kullanımının belli bir amacı yerine getirmek, bir açıklamada bulunmak, ahlaki değerleri somutlaştırmak ya da bireysel veya grup kimliğini ifade etmede kullanılabilmesini belirtmektedir. Görüldüğü üzere nesnelere grup kimliğinin veya bireysel kimliğin inşasında kullanılabilir. Araç içerisinde, dışında kullanılan yazılar, öğrenilmiş grup davranışlarının bir

ürünü olarak ortaya çıkar. Yapılan araŐtırmada dolmuş içerisinde ve dışarısında yer alan yazıların yazılış şekli, kullanılan malzemeler diğer dolmuşlarda bulunanlarla benzerlikler gösterir. Alan çalışması esnasında sürücülerle yapılan görüşmelerde bir araçta yer alan bazı nesne ve yazıların diğer araçlarda da benzer yerlerde benzer şekillerde yer aldığı görülmektedir. Araçların hemen hepsinde vites kolu üzerinde tespih bulunmakta ve ayna üzerinde nazar boncuğu asılıdır. Aynı marka dijital saat sürücülerin sol tarafına tutturulmuş ve aynı marka peçete kutuları ön tarafta muhtelif yerlerde genellikle de cam önüne yakın bir yerde bulunmaktadır. Direksiyon simidi ve vites kolu üzerinde farklı renklerde kaplama malzemesi vardır. Dolmuş içerisinde vites kolu üzerindeki kaplamanın rengi ile direksiyon simidi üzerindeki kaplamanın rengi aynıdır (Resim 1 ve 2).

Resim 1 ve 2. Parlak malzemeyle kaplanmış direksiyon simidi ve vites kolu

Bu da direksiyon simidi ve vites kolu arasında renksel bir bütünlük olduğu izlenimi verir. Dolmuşların sağ ön kapı tutamaklarının altında görünür bir şekilde ‘*Bismillahirrahmanirrahim*’ yazısı yer almaktadır (Resim 3 ve 4).

Resim 3 ve 4. Kapı tutamakları altı yazısı

Görüldüğü üzere farklı dolmuşlarda benzer nesnelere hemen hemen aynı yerlerde bulunur. Bu da bize nesnelere konumlandırılmasında veya yazıların yerlerinin belirlenmesinde öğrenilmiş bilgiler doğrultusunda hareket edildiği fikrini verir. Sürücülerden birisi direksiyon simidi üzerindeki kaplama için şu açıklamayı yapmıştır:

Kaymayı önler. Yazın elin terleyince öteki direksiyon kayar ama bunda kayma olmaz. Bir de öteki elini kirletir ama bu kirletmez. Kir kalmaz bunda.

“Öteki direksiyon” açıklaması ile kastedilen üzerinde kaplama yapılmayan direksiyondur. Sürücünün bu açıklaması ilk etapta mantıklı görünmekle birlikte vites kolunun da kayganlaşması ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Üstelik her ikisinin de üzerinde bulunan kaplamanın aynı renkten seçilmesi görsellik açısından bir kaygı taşıdığı izlenimi vermektedir. Yani açıklamalardaki işlevsellikle birlikte görsel tatmin ön plandadır.

Sait A.: *Daha iyi ter için. Elimiz siyah oluyor. Kaymaz böyle. Müşteriye para veriyorsun, elin simsiyah. Elimiz kirleniyor.*

Nazar boncuklarının benzer bir şekilde aynı yere asılması, çocukların isimlerinin ön cama üstte bir köşeye yazılması, vites kolu üzerinde yer alan tespihler (Resim 5 ve 6) dolmuş sürücülerinin birbirlerine bakarak edindiği davranış kalıpları olarak ortaya çıkar. Öğrenilmiş benzer davranış kalıpları kolektif bir kimliğin izlerini de ifşa eder. Söz konusu nesnelere belirli şekilde asılması, sürücüler tarafından bunun böyle olması gerektiğinin algılandığını düşündürür. Dolayısıyla da yazılar ve görsel nesnelere aracılığıyla dolmuşçu kimliğinin inşa edildiğini görebiliriz.

Resim 5 ve 6. Vites kolu üzerinde tespihler

Tespih belki de dolmuşun olmazsa olmazıdır. Vites kolu üzerine asılı olan tespihi başka dolmuşlarda ve diğer şehirlerdeki dolmuşlarda da görmek mümkündür. Tespih dini ibadetlerde Allah'ın adını saymak için kullanılan bir nesnedir. Bir bakıma daha sabırlı, daha metanetli olmayı sağlayan bir sabır aracıdır. Dolmuş şoförleri gün içerisinde uzun bir müddet yol kat etmekte ve birçok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu anlamda tespih, dolmuş şoförlerinin gün içerisinde karşılaştıkları dertleri, sıkıntıları daha katlanılabilir hale getiren, mesafeleri kısaltan ya da unutturma işlevi gören bir araçtır. Tespih, çilekeşliğin bir gösterevidir. Türk toplumunda tespih dini işlevinin, vakit geçirmenin yanı sıra delikanlılığı ve sertliği de vurgulamak için kullanılagelir. Türk sinemasında kötü adamların, sert adamların, erdemli mahalle kabadayılarının, hapisyanede volta atan mahkûmların elinde hep

tespih vardır. Tüm bunlar alt alta eklendiğinde tespihin bir dolmuş şoförü için birçok işlevi bünyesinde barındırdığını söyleyebiliriz: “zamanı unutturma, hatırlatma, meydan okuma ve çilekeşlik”. Öte yandan, Serinyol dolmuşlarında bazı araçlarda yer alan vites kolu veya benzeri yerlerdeki tespih sayısının fazlalığı tespihin dini amaçla veya bir duruşu sergilemekten çok bir süs eşyası olarak kullanıldığı izlenimini verir.

Attfield (2000:29), “tasarım genel olarak maddi kültürün kolektivitesi içerisinde bir tür şeydir ve incelenmesinde temel olarak estetiği birinci sıraya koymaz fakat maddi kültür sosyal ilişkilerin nesnelleştirilmesi için kullanılır” der. Bu çalışmada bir tasarım olarak nesnelere bir araya getirilmesinde estetik duruşları ele alınmamaktadır. Fakat görüldüğü gibi bir şoför tarafından yapılan araca eklenen bir maddi kültür öğesi diğer şoförler tarafından da taklit edilir. Şoförler arasında ortak maddi kültür öğelerinin kullanıldığı ve tatbik edildiği görülür. Burada Serinyol dolmuş şoförlerinin edinilmiş veya öğrenilmiş grup kimliğine sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Dolmuş Şoförlüğü ve Bireysel Kimlik

Kapalı mekânda çalışan bir kişinin şahsi eşyaları çalıştığı odanın içerisinde yer alan dolaplarda, masanın çekmecelerinde yer alırken bu kişisel eşyaları dolmuş sürücüsünün mekânı olan şoför mahallinde çok daha net görebiliriz. Cam ve direksiyon arasında bazen bir çay bardağı, bazen bir tespih, yazılardan çok sloganların hakim olduğu tabloid bir gazete, kimi zaman bir tırnak makası, cama asılı nesnelere, birbirinden ilginç ve birbiriyle ilintisiz maskotlar yer alır. Büroda çalışan bir kişi yakınının bir fotoğrafını çerçevelenmiş bir şekilde masasına koyabilir; dolmuşta ise sürücü yakınına ait olan bir fotoğraf araç içerisinde sürücü mahallinin hemen üstünde yer alan güneşliğin üzerine iliştilmiştir. Büro masası üzerinde yer alan bu fotoğraf sadece büro çalışanına ve belki de bazen iş arkadaşlarına kendisini

gösterirken dolmuş şoförünün asmıő olduğu fotoğraf veya resim her gün dolmuşa binen birçok farklı insana yüzünü gösterir.

Woodward (2007:137), çağdaş toplum nesnelерinin sosyal ve kişisel kimliklerimizde inşaında önemli bir yer tuttuğunu belirtir. “Sosyal kimlik açısından ele aldığımızda kişilerarası iletişimin yokluğunda nesnelер kişinin özelliklerini gösterebilir” (Woodward, 2007:137). Dolmuş içerisine binen yolcular tanımadıkları insanlarla belli bir süreliğine yolculuk ederler. Bu süre içerisinde önümüzde, arkamızda veya yanımızda oturanın bireysel kimliği hakkında çok net fikirler edinmeyiz belki ama araç içerisindeki nesnelere, yazılara ve onların konumlandırılma şekillerine bakarak şoförle ilgili daha fazla fikir edinebiliriz. Araç içerisinde sözlü bir konuşma olmamasına rağmen dolmuşun muhtelif yerlerine yazılan ‘özlü sözlerin üslubu’, dualar, tespih, camda veya aynada asılı olan maskotlar, süs eşyaları, çalınan müzik sürücünün kimliği hakkında bir miktar fikir sahibi olmamıza yardımcı olur.

Dini Kimlik

Dolmuş içerisinde yer alan maddi kültür nesneleri aracılığıyla bireysel kimliğin ortaya konmasında belki de en açık ve kolayca görülenler “dini unsurları” içerenlerdir. Attfield (2000:38), tasarım tarihine maddi kültür yaklaşımı ile bakarak kısmen estetik değeri yüksek olmayan fakat kültürel olarak belirli bir gruba veya insanlara ilişkin olan plastik yiyecek kapları, evde yapılan ürünler, deniz kabukları, pişirme malzemeleri, hazır hediyeleş eşyalar veya mini araba futbol formaları veya maskotları gibi nesnelер yorumlanabileceğini belirtirken, coğrafî bir alan içerisinde yer alan kasaba veya toplulukların kullanmakta oldukları nesnelерin incelenmesinde de kullanılabileceğini belirtir.

Serinyol dolmuş şoförlerinin “kolektif kimliği” veya “sosyal kimliğinde” grup davranışlarını incelemiştik. Dolmuş sürücüleri ile yapılan görüşmelerde birçok araç içerisinde vites kolu üzerinde, aynaya veya aracın direksiyon kutusuna iştirilmiş genellikle yeşil bir tül veya bez parçası bulunduğu görülür:

*S.A.: Ziyarete gidiyoruz, adak adıyoruz.
Buraya bağlıyoruz.*

Serinyol bölgesi Nusayri toplumunun yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Türk (2005:169) Nusayrilerin bayramlarda ve adaklarda kurban kesmek ve dilek dilemek için her fırsatta türbe ziyareti yaptıklarını ve türbenin içinde, genellikle de makamın üstünde bulunan yeşil bezden bir parça yırtarak pencerenin demir parmaklıklarına, makamın başucundaki bayraklara veya avizelere bağladıklarını belirtir. Türk’e (2005:187) göre bu bez parçası, nazardan korunmak amacıyla ziyaretçinin koluna, arabasına veya evine bağlanır.

Attfield (2000:79), modern dünyada çağdaş ve günlük yaşamın temsili düşünsel özelliklerinden birisi olan “özgünlüğün”, belli bir birey veya grubun kullandığı bir nesnenin veya fikrin geçmişteki izlerini takip etmede ya da bu fikrin nasıl doğduğunu incelemeye kullanılabileceğini ifade eder. Araç içerisine yeşil bir bez bağlanması özgün bir davranış şeklidir. Görüşülen kişilerin de belirttiği gibi türbeye veya yereldeki insanların ifade ettiği şekliyle ziyarete gidenler yeni aldıkları araçları için dua ederler. Yeni aldıkları araçlarını yolculukları boyunca kazalardan korumak amacıyla da türbede bulunan yeşil tülbentlerden bir parça koparırlar (Resim 7 ve 8). Alınan bu parçayı da aracın içindeki bir yere düğüm atarak sıkıca bağlarlar. Böylelikle de kutsal bir mekândan gelen yine kutsal bir nesnenin araçlarını koruması beklenir. İlk üretiminde bir tekstil malzemesi olan tülbent artık sadece basit bir kumaştan daha fazlasını bünyesinde barındırır. Ziyaretten

(türbe) alınarak araç içine bağlanan yeşil tülbent, kişinin hem dini inancını hem de etnik kimliğini gösterdiğinden dolayı sosyal kimlik bölümünde değil bu bölümde ele alınmıştır.

Resim 7 ve 8. Vites kolu üzerine bağli yeşil tülbent

Araç içerisinde ve dışında sürücülerin dini kimliğini ortaya koyabilecek daha pek çok göstergeler bulunur. Kapı tutamakları üzerinde “Bismillahirrahmanirrahim” (bkz. Resim 3 ve 4), “Ya Allah” ve “Allah Korusun” (Resim 9 ve 10) yazıları yer alır. Sürücünün araca her binişinde bu kelimeleri görmesi ve okumasının istendiğini anlarız. Sabah kendi işyerini veya dükkânını açan bir esnaf ya da çalışan nasıl ki gününün iyi geçmesi için işyerine girerken hayır ve dua kelimeleri kullanıyorsa kendi işyeri olan dolmuşa binen şoför de dolmuşunda aynı ritüeli yaşar. Aracın içerisinde farklı yerlerde kartona basılı Bereket duası, Ayetel kürsi, Nazar duası (Resim 11 ve 12) vb. dualar bulunmaktadır. Yine benzer bir şekilde araç içerisinde ve dışarısında “Allah Korusun”, “Maşallah” yazıları ve aracın içinden ve dışından görülecek şekilde asılan nazar boncukları bulunur. Bazen nazar boncuklarının sayısı birden fazladır ve araç içindeki orta ayna üzerinde, vites kolu üzerinde, ön cama iliştilir.

Resim 9 ve 10. Kapı tutamakları yazıları

Dini içerikler taşıyan maddi kültür nesneleri genellikle dolmuşun ön tarafında özellikle de şoför mahalli civarında bulunur. Bu tür yazı ve nesnelere, şoförün kapısının üzerinde, koltuğunun üzerindeki döşemede veya güneşlikte, önündeki camda, vites kolu üzeri gibi yerlerde yer alır. Dualar ve kutsal sayılan nesnelere şoföre yakın olması bu nesnelere şoförü seyahati esnasında kazalardan ve kötü durumlardan koruması isteğinin yattığını gösterir. Dolayısıyla da araç içerisindeki dini içeriğe sahip maddi kültür öğelerinin görünmesini istemekten çok korumasını beklediği anlaşılır. Dolmuşlarda dini unsurların bu kadar çok olmasını Türk (1989/1990) dolmuşçuluk mesleğinin tehlikeli olmasına ve şoförlerin güçlü dini inançlarının ve kaderciliğin onları rahatlattığını ve korkuyu bir derece azalttığını söyler.

Resim 11 ve 12. Dualar

Güç Sembolü Olarak Modifiye ve Teknoloji

İnternet sitelerinde araç süsleme ve aksesuarlarla ilgili sitelere göz attığımızda şu açıklamalara rastlıyoruz: “İngilizce “modified” ve “tuning” kavramının Türkçe karşılığı olan modifiye, değiştirmek, kişiselleştirmek, ayarlamak anlamlarına gelir. Teknik olarak ise herhangi bir şeyin üzerinde yapılan değişikliktir. Yani bir anlamda orjinalliğini bozmaktır. Günümüz Türkiye’inde modifiye denildiğinde aklımızda iki çeşit modifiye canlanır. Birincisi aracın dış görünüşünde yapılan değişiklikler, ikincisi de aracın motorunda yapılan değişikliklerdir. En yaygın olanı ise tabii ki dış değişikliktir. Çünkü az maliyetle çok fazla değişiklik yapılabilir ve iyi bir estetik görünüm sağlanabilir. Motor üzerinde yapılan değişiklikler ise genellikle hız, güç ve yarış severlerin tercih ettiği modifiye şeklidir”.² Ülkemizdeki araçlarda modifiye işlemleri belki de ilk olarak Doğan, Şahin ve halk arasında “Hacı Murat” olarak da bilinen Murat 124 marka araçlar üzerinde 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu araçlar, kendilerinden motor gücü, hızı ve performansı daha yüksek, görünüşte de daha estetik olan BMW ya da Mercedes marka araçlara benzetilmek istenir. BMW ve Mercedes gibi araçlarda bulunan dış görünüm aksesuarları bu araçlara monte edilmeye başlanmış ve bu akım 1990’lı yıllarda da hız kazanarak artmıştır. Performans ve güç açısından Şahin marka araca göre daha güçlü olan Doğan, dış görünüşü bazı aksesuarlar eklemek yoluyla taklit edilmiş ve bu işlem de otomobil dünyasına “Doğan görünümlü Şahin” sözünü armağan etmiştir. Halen bugün de uygun olmayan benzeşimler için “Doğan görünümlü Şahin” ifadesi kullanılır. Araçları modifiye etmede yukarıda belirtildiği gibi daha ucuz ve daha çabuk görüntü değişikliği sağladığı için çoğunlukla dış görünüm aksesuarları kullanılır. Led ışıklı lambalardan oluşan ‘*Angel Eyes*

---

² <http://forum.garagehonda.com/modifiye-nedir-t1053.0.html>

(kedi gözü) stop farları ve lambalar, sarı ışık yerine beyaz ışık veren ‘*Xenon farlar*’, radyatör önünde bulunan ve araca daha büyük ve daha güçlü izlenimi veren ‘*krom panjurlar*’, aracın arkasında bagaj kapağı üzerine yerleştirilen ve aracın aerodinamiğini yani yol tutuşunu ve hızlanmasını sağladığı ileri sürülen ‘*spoiler*’lar, araca bir basamakla binildiği izlenimi veren *marşpiye* (marche-pied), *cam rüzgarlıkları*, *cam filmleri*, *krom ayna kapakları*, *krom kapı eşikleri*, *özel tasarım jantlar*, *paslanmaz çelik ucu egzozlar*, *metal pedal setleri* dış görünüm aksesuarları arasında en bilinenleridir.

Bu tür modifiye ve tuning adı verilen aksesuarların bilinmesinin bir başka yanı da araba yarışları ile ilgili filmler ve bilgisayar oyunlarıdır. Farklı spor araba modellerinin yer aldığı ve yukarıda adı geçen her türlü modifiye aksesuarlarının sanal ortamda araçlar üzerine eklenebildiği “Need for Speed”³ isimli ve kısa adı “NFS” olan oyun bunlar içerisinde en bilinenidir. İlk olarak 1994 yılında piyasaya çıkan Need for Speed isimli oyun hemen her yıl yeni bir versiyonuyla yeniden piyasaya sürülmüştür. Oyun da oynamanın mümkün olduğu internet kafelerdeki bilgisayarlarda oyunun kurulu bir versiyonunu rahatlıkla görebilirsiniz. Bu tür oyunlar sadece bilgisayar oyunları ile kalmamış ve Playstation, Xbox, Wii ve Nintendo DS gibi bilinen oyun konsollarının da vazgeçilmez oyunları arasında yerini almıştır. Nascar⁴ ve Formula 1 (F1) gibi araba yarışları da aksesuarların bilinmesine katkı sağlar. Türkçesi “Hızlı ve Öfkeli” anlamına gelen ve 2001 yılında tüm dünyada yankı yapan “The Fast and The Furious”⁵ filmi çok beğenilmiş, bunun akabinde de 2003, 2006, 2009 ve 2011 yıllarında yeni serileri çekilmiştir. Araba severler bu filmlerden en az birisini televizyon

---

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Need_for_Speed

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/NASCAR>

⁵ [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Fast_and_the_Furious_\(film_series\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Fast_and_the_Furious_(film_series))

ekranlarında bir kez de olsa seyretme Őansı bulmuŐ ve araçların iç ve diŐ görünümlerinde yapılan deĐiŐiklikleri de görmüŐlerdir.

Serinyol dolmuşlarında görülen modifiye işlemleri de aracın motor aksamında değil diŐ görüntüsü ve iç görünümünde yapılan değişikliklerdir. Yapılan değişiklikler, araçları daha hızlı, daha sert, daha süratli gösterir. Dolmuşların n tarafında bulunan radyatörün önüne takılan krom panjurlar metalik görünümü ile araçları olduğundan daha sert ve daha sağlam gösterir. Dolmuşların arka tarafındaki kapının üstüne, bazen de n camın üzerine takılan spoiler'ler aracın çok hızlı gidebildiğini ve gerektiğinde de hava ile uygun teması sağlamada işe yaradığı izlenimi verir (Resim 13). Aerodinamiği sağlayan bu spoiler'lar uçaklarda bulunan ve uçağın hız kesmesini ve sağlıklı iniŐ yapmasını sağlayan "flap" isimli nesneyle de benzeŐim gösterir. Bu anlamda araca monte edilen "spoiler", yüksek teknolojinin bir ürünü olduğu hissini verir. Fransızca basamak anlamına gelen "marche pied" kelimesi araçların giriŐinde bulunmakta ve halk arasında birçok farklı telaffuzuna rastlamak mümkündür: "marŐpiyel, marŐpiyer, marşpiye". Bu çalışmada, Fransızca telaffuzuna en yakın olan "marşpiye" kelimesi kullanılacaktır. Spor araçlarda ve yüksek araçlarda bulunan marşpiye, araçlara geniŐlik, sağlamlık, konfor ve zenginlik gibi itibarlar kazandırır. Dolmuş Şoförleri bu malzemeyi dolmuşun arka kapılarının olduğu yere veya yolcuların bindiği kapıya monte ettirmektedir. Dolmuşlarda bulunan marşpiye, aracı yere yakın göstermekte ve metal görüntüsü ile de sağlamlık ve geniş hacme sahip olduğu izlenimi verir (Resim 14).

Resim 13 ve 14. Spoiler ve Marşpiye

Dolmuşlardaki arka kapı nadiren kullanılmakta olduğundan marşpiye'nin sadece estetik görünmesi için kullanılır. Krom kaplanan aynalar olduğundan daha geniş görünmekte ve dikkat çeker. Paslanmaz ve çelik uçlu egzozlar kullanılarak motordan çıkan sesin değişmesi ve görüntü olarak da dolmuşların spor araba gibi görünmesi istenir.

H.: Bak diyorlar birbirlerine. “Maşallah arabaya bak” demelerini isterim... Hatay’da tek... Uçak mı araba mı diyen oluyor... Bana özenen birisi var. Neredeyse aynı. Ama onunki çocuk işi. Genç kesim gösteriş seviyor. Yaşı büyükler sadeliği seviyor... En başta müşterinin sevmesini isterim. Ama benim de zevk almam lazım. Şapşal gibi değil.

Konuşmalardan aracına aksesuar ekletenler arasında bir çekişme ve yarış olduğunu görebiliyoruz. Şoför, kendi dolmuşunun daha gösterişli olmasını istemektedir. Buradan şunu anlayabiliriz: ‘Hatay’da modifiye olan başka dolmuşlar da vardır ama onun dolmuşu gibisi yoktur’. Yapılan modifiye işlemi şoförün hem kendisi içindir hem de yolcular içindir. Yani sürücü aksesuarlar ve değişiklikler üzerinden takdir görmek ve beğenilmek ister. Diğer yandan, şoföre göre eklenen aksesuarların kendi içerisinde bir

estetiği de vardır. Yani eklenen malzemelerin birbiri ile uyumlu bir halde olduğunu vurgular.

A.B.: *Dolmuşta yazı. Pek ilgilenmiyorum. Ben dolmuşlarda mantıklı bulmuyorum.*

Yaşı genç olanlar daha ileriki yaŐtakilere oranla aksesuarlara ve yazılara daha fazla ilgi gösterirler. Orta yaŐın üzerindeki sürücülerden bazıları yazı ve aksesuar konularıyla ilgilenmediklerini ya da ilgilerini çekmediğini belirtmiştir. Bir kısmı ise geçmişte araçlarına bu tür yazılar yazdıklarını ama artık yazmadıklarını ifade etmiŐlerdir.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak araçlarda bazı sürücüler tarafından ses düzeni ile ilgili eklemeler yapılmakta, araçlara televizyon eklenebilmekte ve müzik depolamaya yarayan elektronik cihazlarla (flash disk) Şarkılar alınmaktadır (Resim 15).

M.M.: *Bu televizyona, ses düzenine 1,5 milyar verdiler vermedim...Bunu Bursa'dan 17.300'e aldım. nce 300' istediler. Sonra 17.000'i verirsin dediler.*

Resim 15. Dolmuş içinde televizyon

Dolmuş şoförü, aracını Bursa'dan satın aldığını ve kendisine satanların da araç içerisindeki müzik sistemine ve televizyona önem verdiklerini belirtmektedir. Görüşme esnasında yakınında bulunan diğer şoförlere araçta bulunan teyp ve televizyonun fiyatını birkaç kez söylemiş ve bunun üzerine hararetli bir tartışma yaşanmıştır. Bir başka sürücü de bir akrabasının dolmuşunda çok pahalı bir ses sistemi, amfi (ses yükselten amplifikatör) olduğunu ve subwoofer hoparlörleri (bass ya da kalın sesleri veren hoparlör) olduğunu belirtmiştir.

Araca eklenen aksesuarlar ve modifiye nesnelere dolmuşları olduğundan daha farklı, daha güçlü ve daha sert göstermeyi hedefler. Dolmuşlar bazen pahalı ve hızlı bir spor araba bazen de güçlü ve önüne çıkamayan ezebilecek büyük bir kamyon ya da tır izlenimi verir. Şoförün seyredemediği ve sadece yolcuların izleyebileceği tavandan sarkan araç içi televizyonlar, müzik sistemleri ve hoparlörler dolmuşun görünüşte kalitesini artırmakta ve teknolojik olarak gelişmiş bir araç olduklarını düşündürür. Dolmuşların dış cephesine yapıştırılan çıkartmalarla ve boyama işlemleri ile araçlar insansı bir görünüm kazanırlar. Kişileştirilen ve insansılaştırılan araç güçlü, hızlı, atak, teknolojiyi kullanan zengin bir insan gibi görünmektedir. Erkeklik kavramını dolmuşların fiziksel ve teknolojik gücü bağlamında da yakalamak mümkündür. Dolmuşların fiziksel ve teknolojik gücü aslında araç sahibinin gücünü temsil eder. Buradan bakıldığında tüm bu modifiye işlemleri ve teknolojik yenilikler, araç kullanılan erkek egemen alanda yine erkek gücünün göstergeleri olarak okunmalıdır. Dolmuşlarda yer alan maddi kültür öğeleri erksel gücün ve örtük meydan okumanın sembolü olmaktadır. Tıpkı Roland Barthes'in (2011:138) Citroen'in yeni modeli D.S. hakkında konuşurken Tanrıçanın gücü ve kusursuzluğundan bahsettiği gibi.

Nesnelerin Kendini Açması ve Bireysel Kimlik

Woodward (2007:145), insanların çevrelerindeki ve özellikle de sahip olduklarını farz ettikleri nesnelere değer yüklediklerini belirtir. Belk'in (1988) çalışmalarına da değinen Woodward, insanın kendisini öncelikle bedensel olarak ve aklın psikolojik süreçleri ile algıladığını ve bu sürecin en sonunda da nesnelerin yer aldığını belirtmektedir. Bireyin kendisinden hemen sonra önem verdiği şey nesnelere aittir. Woodward (2007:146), Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton'ın (1981) Chicago'da 300'den fazla aileyle yapılan görüşmede insanlara evlerinde kendileri için en önemli nesnelere belirtmelerini ve bu nesnelerin neden önemli olduğunu ifade etmelerini istedikleri çalışmayı da incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarından çok araştırmacıların altını çizdiği konu, nesnelerin insanların kim olduğunu anlamaya yardımcı olduğu ve kim olmak istediklerini ortaya koyduğudur. Walter Benjamin (2007:97), "iç mekan birey için evrenin temsilcisidir, bu iç mekanda hem uzakta olanlar hem de geçmişte kalanlar toplanır; bireyin salonu, dünya tiyatrosunda bir locadır" der. Günün büyük bir çoğunluğunu dolmuşta – işyerinde – geçiren bir dolmuş şoförü için de aracı ve aracındaki nesnelere dolmuş şoförünün evrenini, kim olduğunu ve kim olmak istediğini anlamada bize yardımcı olacaktır.

Yolculuk boyunca konuşmayan ve genelde gergin görünen şoförlerin araçlarında şaşkırtan maskotları, absürt nesnelere ya da camın üzerinde veya aracın arkasında bir erkek ya da kız ismi görmek yolcuların ilgisini çeker (Resim 16).

Resim 16. Dolmuş içinde bir süs eşyası

Y.G.: *Çocuk seçmiş 15 numara, 45 yazanı bulamadık bunu astık (üzerinde 15 yazan maskot bilardo topu). Plaka 1545. Oyuncak bebeği de kız seçmiş. Çocuklar seçmiş.*

Masa başında çalışan bir kişi ailesini hatırlatan nesnelere muhtemelen masasının üzerinde veya yakınlarında muhafaza edecektir. Dolmuş şoförü de çocuklarının vermiş olduğu hediyeleri aracında görebileceği bir yerde kullanır. Hatırlamak ve görmek için çocuklarının ve sevdiklerinin isimlerini dolmuşun farklı yerlerine yazdırır. İlk bakışta birbirleri ile bağlantısını yakalamakta zorlanacağımız nesnelere aslında ailesine düşkün olan ve çocuklarını seven bir dolmuş şoförünün kendisine ailesini hatırlatan maddi kültür öğeleridir. Nesnelere, (Money, 2007:331) hatırlama işaretçileri olarak işlev görürler.

M.M.: *Çocuğun zevki bu, kendi seçmiş. Ne bileyim ben valla bilmiyorum. İlerle reis, gel reis, git reis, bütün şoförler reis diyor... Nazar boncuğunu da oğlan cezaevinden getirtmiş.*

Şoförün oğlu dolmuşun ön camına “reis” yazısını yazdırmıştır. Kelime, Türk Dil Kurumu sözlüğünde başkan, lider ve küçük tekne kaptanı gibi anlamlara gelmektedir. Öte yandan, günlük konuşmalarda, sokak dilinde filmlerden ve dizilerden de alışkın olduğumuz üzere kahramanlık, cesurluk, gözüpeklik gibi anlamları da bünyesinde barındıran hitap şekli olan reis, sertlik, hızlı olmak ve zamanla yarışmak gibi pek çok özelliği taşıyan dolmuş şoförünün almak isteyeceği bir unvandır.

Araç içinde asılı bir Fenerbahçe bayrağı ya da maskot aracılığıyla şoförün hangi takımı tuttuğunu bilebiliriz. Koltuklardaki hayalet baskılı koltuk arkalıkları bize şoförün neşeli bir mizaca sahip olduğunu belirtir. Ön camda, koltuk arasında veya hemen üstündeki güneşlikte yer alan gazete, bulmaca veya dergi, boş vakitlerinde neler yaptığını ya da ne tür yazıları okumaktan hoşlandığını anlatır. Aynaya asılı nazar boncuğu ve benzeri nesnelerin sayısının çokluğu şoförün nazara inandığını gösterecektir. Aracın arkasındaki K.Atatürk imzası veya araç içerisinde Mustafa Kemal Atatürk’ün asılı bir fotoğrafı şoförün dünya görüşü ile ilgili de bize bilgiler verir (Resim 17 ve 18).

Resim 17 ve 18. K. Atatürk imzası ve araç içinde M. Kemal fotoğrafı

Büroda çalışan birisinin odasında, masasında veya yakınlarında bulunan kişisel eşyalarına bakarak bu kişi ile ilgili genel bilgilere sahip olabiliriz.

Aynı şekilde dolmuş içerisinde bulunan maddi kültür öğelerini bütünsel olarak ele aldığımızda dolmuş şoförü ile ilgili fikir edinebiliriz. Araç içerisindeki nesnelere ve yazılar bireyin iç dünyası, kişiliği ile ilgili ipuçlarını bize sunar.

“Homo Poeticus” Olarak Dolmuş Şoförü ve Özlü Sözler

Huizinga (2000:156), “Poiesis oyunsal bir işlemdir, zihnin oyunsal bir mekânında, zihnin kendine yarattığı özgün bir evrende, şeylerin gündelik hayattakinden farklı bir görünüme büründükleri ve mantık bağlarından farklı bağlarla birbirlerine bağlandıkları bir alanda yer almaktadır” diyerek şiirin gündelik hayattaki işlevini anlatır. Her ilkel şiirin aynı zamanda ve eşanlı olarak, ibadet, törensel eğlence, toplu oynanan oyun, hayat bilgisi, bilmece veya bilmece çözümü, bilgeliğin öğretilmesi, ikna, büyücülük, kâhinlik, öngörü ve yarışma olduğunu ifade eder (Huizinga, 2000:157). Düzyazının yer almadığı ilkçağ dönemlerinde şiir büyük öneme sahiptir. Truva savaşının anlatıldığı Homeros’un İlyada ve Odyssea destanları önemli şiirsel yapıtlardır. İslamiyet öncesi Cahiliye döneminde ve sonrasında Araplarda şiir gündelik hayatta önemli bir yer tutar. Bu dönemlerde şiirin işlevi gündelik hayatı anlatmak, insanları eğlendirmek, hoş vakit geçirtmektir. Huizinga (2000:160), şiirin karşı cinsi cezbetme ve kaçma oyununda kullanıldığı gibi yeri geldiğinde taşı gediğine koymak, alaycılık gibi ustalık gerektiren geçmişe dayalı bir yönü olduğunu anlatır. Arkaik şiir bu anlamda bir başkasını altetme, imgeleri kullanarak gücünü karşıdakine kabul ettirme oyunudur. Şiir, saraylı olmak, saraydan olmak, okumuş olmak ve bir anlamda da sıra dışı olmanın sembolüdür. Doğru sözü etmek, erdemli konuşabilmek, taşı gediğine koymak anlamında şiir zeki olmayı da gösterir. Hacivatla Karagözün konuşmaları, ortaoyunu, neyzenler Türk edebiyatında benzer nitelikler taşır. Halk ozanlarının karşılıklı olarak şiirleri eşliğinde

birbirlerini altetmeye çalışmaları ya da birilerini eleştirmelerini içeren “aşık atışması” herkesçe bilinir. Sinan Çetin’in yönetmenliğini yaptığı 1982 yapımı “Çiçek Abbas” Türk sinema tarihinin unutulmaz filmleri arasındaki yerini almıştır. İki minibüsçü Şakir (Şener Şen) ve Çiçek Abbas (İlyas Salman) bir rekabet içerisindedir. Filmin en bilinen ve eğlenceli sahnelerinden birisi belki de Şakir ve Abbas’ın meşhur dolmuşçu sözlerini birbirlerine ardı sıra sıralamalarıdır: “*Aşıksan vur saza, şoförsen bas gaza. Sevene can feda, sevmeyene elveda. Sen batan bir güneş, ben yollarda çilekeş. Şoförün bahtı kara, muavinin gönlü yara*”. Söylenen özlü sözlerin şiirsel olarak değeri olmayabilir fakat uyak veya redife sahip olmaları şiir görünümü verirken izleyenleri hem eğlendirmekte hem de kazananı ve kaybedeni olduğu için bir oyun havası verir.

Serinyol dolmuşlarında da benzer şiirsel özlü sözlere rastlamak mümkündür:

*Şu çeşmenin haline bak
İçecek tası yok
Kırma dostunun kalbini
Yapacak ustası yok*

Şoför M.A. görüşmede cebinden bir dizi kağıt ve küçük bir not defteri çıkararak aklına gelenleri buraya not ettiğini ve yazdıkları konusunda da hayattan etkilendiğini ve bunları not aldığını belirtti: “*Yazılar gizli arkadaş gibi, ne yazarsan kalır, sana eşlik eder*”.

Türk (1989/1990), dolmuş yazılarını dokuz ayrı başlık altında toplar: “Sevgili ve sevmek, karamsarlık – hüznün ve efkar, din ve kadercilik, nazar, şoförlerin kendi meslekleriyle ilgili yazılar, şarkılardan alınan sözler, atasözü - deyim veya didaktik yapıda olanlar, soy – sülale ve lakapla ilgili yazılar, dolmuş şoförlerinin kendi aralarındaki konuşmalardan çıkan argo sözler”.

Yazılan özlü sözler, şiirler bazen hayattan çıkarılan derslerdir bazen de didaktik bir yapıya sahiptirler; bize nasıl davranmamız gerektiğini, nasıl olmamız gerektiğini anlatırlar. Gellner (2009:121), Şerif Mardin ile görüşmesinde Mardin'in kendisine her Türk'ün yüreğinde biri Sufi diğeri erkek maço iki ruhun bulunduğunu söylediğini ifade etmektedir. Sufilik, kâmil insan yani olgun ve yetkin olmayı hedefleyen bir öğretilerdir. Olgunluğa erişmek için vakit harcamak, acı çekmek ve çile çekmek gereklidir. Gün boyunca direksiyon sallayan, yollarda gezen, kendi deyişleriyle yolda diğeri şoförlerle kapışan, müşterilerle uğraşan dolmuş şoförleri Herman Hesse'in Siddharta'sı, Coelho'nun Simyacısındaki Santiago ya da Nietzsche'nin Zerdüşü gibi gezerek çile çekerler. Dolmuş içine ve dışına yazılan özlü sözler çekilen çilelerin, dertlerin bir dışavurumu, gösterenidir.

Sonuç Yerine

Cama asılı nazar boncukları, maskotlar, şoförün tuttuğu takımla ilgili bir bayrak, atkı, flama, okumadan geçemediğimiz döşemeye yazılı aşk dolu bazen de acı sitemkâr sözler. "Bu yazıları ben yazıyorum. Bak bir tane daha: Öldüğümüz zaman sevdiğimizimizin yanına gidiyoruz ya geride bıraktıklarımız!" diyor Serinyol dolmuş şoförü M.E. Dolmuşların içinde ve dışında bizi eğlendiren, düşündüren, vakit geçiren kimi zaman da görüntü itibarıyla küçük bir panayırı andıran pek çok farklı nesneye ve ilginç yazılara rastlıyoruz. Attfield (2000:33), şeylerin – nesnelere – kültürel analizinin sınıflandırma alıştırmalarından çok insanlar ve nesnelere arasında bir diyalog aracı olduğunu ifade eder. Maddi kültür unsurları olarak ele aldığımız dolmuş nesnelere konumlandırılışları, diğeri araçlardakilerle benzerlikleri, farklılıkları ve çeşitlilikleri ilgi çekici bir araştırma konusudur. Serinyol dolmuşlarında kullanılan nesnelere arasındaki benzerlikler ortak bir yaşam dünyasının işaretleridir. Aynaya asılı nazar boncukları, vites kolu üzerindeki

tespihler, türbeden alınan tülbenet parçaları, döşemeye sabitlenen aynı marka siyah dijital saatler gibi nesnelere ve dolmuş şoförlerinin benzer davranışları kolektif bir dolmuşçu kimliğini gösterir. Santayana'ya (Goffman, 2004:63) göre toplumsal yaşam sadece başkalaştırmaz aynı zamanda sabitler de. Dolmuş şoförleri birbirlerine bakarak ve taklit ederek benzer davranış kalıpları geliştirirler.

Dolmuş sonradan eklenen maddi kültür öğeleri olan nesnelere, aksesuarlar ve yazılar bireyin toplumsal kimliğini ortaya çıkarmada kullanıldığı gibi bireysel kimliğini de açığa çıkarır. Özne – nesne ilişkisinde bireyler nesnelere kendilerince anlamlar yüklerler. Gündelik hayatta kullanılan şeylerin (nesnelere) sosyal antropoloji disiplini kapsamında incelenmesi bireylerin iç dünyalarını anlamamıza yardımcı olur. Kişilerin nasıl birisi oldukları, ne olmak istedikleri ve nasıl görünmek istedikleri sorularının yanıtlarını nesnelere aracılığıyla görürüz.

Şoförler müşteri kapmak için devamlı bir mücadele (kapışma) içinde zamanla yarışır, müşterilerle para alışverişinde sorunlar yaşarlar ancak mesleği seven şoförlerin yanı sıra mecburiyetten kolay olduğu için ya da başka mesleği olmadığı için bu işi yapanlar da vardır. Serinyol dolmuş şoförlerinin kullandıkları nesnelere, yazdıkları yazılar ve araçlarını süslemede kullanılan dekorasyon malzemeleri incelendiğinde bu malzemelerin şoförlerin daha hızlı, daha güçlü, daha atak araçlara sahip olmak ve kendilerinden söz ettirmek gibi amaçlar taşırlar. Bu da şoförler arasında örtük bir mücadele olduğunu ve masa başında oturmak yerine gezerek yapılan bu mobil işin ve işyerinin bir mücadele aracı olarak kullanıldığına işaret eder.

Kaynakça

- Attfield, J. (2000) *Wild Things: The Material Culture of Everyday Life*, New York: Berg.
- Barthes, R. (2011) *Çağdaş Söylenler*, Çev. T.Yücel, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gellner, E.t (2009) *Milliyetçiliğe Bakmak*, (S.Coşar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goffman, E.(2004) *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (B.Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. Hızlı ve Öfkeli Filmi,
[http://en.wikipedia.org/wiki/The_Fast_and_the_Furious_\(film_series\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Fast_and_the_Furious_(film_series))
- Huizinga, J. (2006) *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, (M.A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (I.Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Modifiye ve Tuning Tanımlamaları, <http://forum.garagehonda.com/modifiye-nedir-t1053.0.html>
- Need For Speed Bilgisayar Oyunu, http://en.wikipedia.org/wiki/Need_for_Speed
- Nascar Araba Yarışları, <http://en.wikipedia.org/wiki/NASCAR>
- Türk, H. (1989/1990), “Dolmuş Kültürü Üzerine Bir İnceleme”, *Yıllık – Nermin Abadan Unat’a Armağan*, Ankara Üni. Basın Yayın Y.O.
- Türk, H. (2005) *Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Walter, B. (2007) *Pasajlar*, (A.Cemal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Woodward, I.(2007) *Understanding Material Culture*, London: SAGE.